

مطالعه تطبیقی آیات ۲۷ و ۳۱ سوره حج در قرآن و کتاب مقدس

بی بی زینب حسینی^۱ ID، سید حسین سیدی^۲ ID، علیه رضاداد^۳ ID، و عالیہ خاوری^۴ ID

^۱ دانشیار، گروه آموزش الهیات، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. رایانامه: z.hosseini@cfu.ac.ir

^۲ استاد، گروه زبان و ادبیات عرب، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران. رایانامه: seyedi@um.ac.ir

^۳ استادیار، گروه آموزش معارف اسلامی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران (نویسنده مسئول). رایانامه:

a.rezadad@cfu.ac.ir

^۴ دانش آموخته کارشناسی ارشد تفسیر و علوم قرآن، پژوهشگر مستقل، مشهد، ایران. رایانامه: khavarialya@gmail.com

چکیده

گردهمایی در خانه خدا هنگام ظهور منجی موضوعی است که در قرآن کریم و کتاب مقدس به آن پرداخته شده است، ولی این موضوع مشترک دارای تفاوت‌های مهمی است. در قرآن برخی از آیات سوره حج، به ویژه آیات ۲۷ و ۳۱، به این موضوع پرداخته است. پرسش مهمی که با مطالعه این آیات به وجود می‌آید این است که منظور از اتیان حاجیان و خطف مشرکان چیست و این پدیده به چه شکل صورت می‌گیرد؟ این پژوهش، با روش مطالعه تطبیقی میان قرآن کریم و کتاب مقدس و نیز روش مطالعه ریشه‌شناسی و معناشناسی تاریخی واژگان آیات ۲۷ و ۳۱ سوره حج، می‌کوشد تا حوزه معنایی واژگان معنا ساز در معنای محوری سوره حج را کشف نماید. معناشناسی تاریخی و ریشه‌شناسی واژگان مذکور نشان‌دهنده ارتباط روشنی بین حج به معنای انگیزه و حکومت الهی و ظهور موعود است.

کلیدواژگان: سوره حج: ۲۷، سوره حج: ۳۱، حج، حکومت الهی، مهدویت

مقدمه

در بین آیات سوره حج، آیه ۲۷ و آیه ۳۱، به دلیل دو واژه «یأتوک» و «فتخطفه»، اهمیت بالایی در فهم معنای محوری این سوره دارند:

«وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ» (حج: ۲۷؛ ترجمه: و مردم را به حج دعوت کن؛ تا پیاده و سواره بر مرکب‌های لاغر [چابک و ورزیده] از هر راه دوری به سوی تو بیایند.)

«حُنْفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخَطَفَهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوَىٰ بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ» (حج: ۳۱؛ ترجمه: درحالی که خالص برای خدا باشید. و هیچ‌گونه همتایی برای او قائل نشوید. و هرکس همتایی برای خدا قرار دهد، گویی از آسمان سقوط کرده، و پرندگان در هوا او را می‌ربایند؛ و یا تندباد او را به جای دور دستی پرتاب می‌کند.)

پرسش مهمی که با مطالعه این آیات به وجود می‌آید این است که منظور از اتیان حاجیان و خطف مشرکان چیست و این پدیده به چه شکل صورت می‌گیرد؟ چگونه ممکن است در یک ساعت مشخص همه در مکه دور هم جمع شوند؟ به‌ویژه آنکه در مجموعه احادیث شیعه روایاتی وجود دارد که این اتیان را به‌مانند یک معجزه معرفی کرده است که یاران امام زمان (ع) در یک ساعت مشخص در کنار امام زمان (ع) در مکه حاضر می‌شوند (برای دیدن برخی از این روایات، نک، عیاشی، ۱۳۸۰ ق، ج ۱، ص ۶۶). این پژوهش، با روش مطالعه تطبیقی میان قرآن کریم و کتاب مقدس و نیز روش مطالعه ریشه‌شناسی و معناشناسی تاریخی واژگان آیات ۲۷ و ۳۱ سوره حج، می‌کوشد، حوزه معنایی واژگان معنا ساز در معنای محوری سوره حج را کشف نماید.

بحث

در آیه ۲۷ سوره حج، دو واژه تکامد «ضامر» و «عمیق» آمده است که در خود اشاره به مفهومی بیش از یک فراخواندن معمولی برای حج را دارد. دو واژه «ضامر» و «رجالاً» نشان می‌دهد، حاجیان ثروتمند نیستند، زیرا واژه «ضامر» در زبان عربی به معنای چهارپایی نحیف و لاغر است، اگرچه برخی لاغری ضامر را ناشی از ورزیدگی حیوان دانسته‌اند، ولی، کاربرد این واژه در کنار واژه رجال، احتمالاً، مفهوم نحیف و ضعیف بودن این مرکب‌ها را تأیید می‌کند. کاربرد این واژگان در کنار یکدیگر می‌تواند به جهت وجود معنای التزامی و پیشینه کاربرد این واژگان در کتاب مقدس، بر

این معنا دلالت کند که خداوند افرادی را برای مراسم حج و تشکیل حکومت الهی دعوت می‌کند که اگرچه از نظر بنی اسرائیل، فاقد صلاحیت نژادی هستند، ولی داری عزم و اراده‌ای جدی برای اجرای حکومت الهی و از نظر خداوند دارای صلاحیت هستند.

بنابراین، اگرچه این آیه به‌تنهایی شاید حکایت از مراسم هرساله و متداول حج باشد، ولی چند آیه بعد، خداوند این معنا را با آیه‌ای دیگر تکمیل می‌کند که به‌روشنی رابطه‌ای با موعود و روابط بینامتنی بین قرآن و کتاب مقدس را نشان می‌دهد: «الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ» (حج: ۴۱). ظاهر آیه و مفهوم شرط و «عاقبة الامر» نشان می‌دهد، هنوز این شرط تحقق پیدا نکرده است. برخی روایات نیز مراد از این اشخاص را امام زمان (ع) و یارانش دانسته است (برای دیدن این روایات، نک، فرات کوفی، ۱۴۱۰ ق، ص ۲۷۴). مفسران نیز در تفسیر روایی برای ایتیان حاجیان روایاتی را بیان کرده‌اند که منظور ایتیان یاران امام زمان (ع) در مکه است (برای نمونه، نک، فیض کاشانی، ۱۴۱۵ ق، ج ۱، ص ۲۰۶).

در سوره حج، خداوند از نصرت و امداد به حاجیان سخن می‌گوید (حج: ۱۵) که مهم‌ترین شاخص آنان موحد بودن ایشان است. ازاین‌رو، یکی از یاری‌های خداوند به حاجیان تخلیه خانه خدا از مشرکان و کفار است و در اینجا از واژه «خطف» استفاده می‌کند. بنابراین، ایتیان حاجیان برای مراسم حج، برآمده از انگیزه قوی است. این انگیزه مؤمنان واقعی را گرد هم جمع می‌کند و سبب ترس و طرد مشرکان می‌گردد.

نتیجه‌گیری

ریشه‌شناسی و معناشناسی تاریخی واژگان ضامر، فج، عمیق، یخطف و سحیق در سوره حج و مفهوم ایتیان حاجیان و خطف مشرکان ارتباط این آیات را با ظهور منجی و موعود نشان می‌دهد، ولی نکته مهمی که در کاربرد این واژگان وجود دارد تغییر معنایی در واژگان است. این تحول معنایی و بازآفرینی در سوره حج بی‌دلیل رخ نداده، بلکه برای نفی ارزش‌های غیرواقعی نژادپرستانه و جایگزین کردن آن با ارزش واقعی و انسانی است که تمسک به آن سبب رشد و تعالی جامعه بشری می‌گردد.

منابع

قرآن کریم. (۱۳۸۳). (ناصر مکارم شیرازی، مترجم). انتشارات امیرالمؤمنین.

- کتاب مقدس. (١٣٨٣). (فاضل خان همدانی، ویلیام گلن، هنری مرتن، مترجمان). نشر اساطیر حسن جبل، محمدحسن.
(٢٠١٠ م). المعجم الاشتقاقی المؤصل لألفاظ القرآن الکریم. مكتبة الآداب.
عیاشی، محمد بن مسعود. (١٣٨٠ ق). تفسیر العیاشی. المطبعة العلمية.
فرات کوفی، ابراهیم. (١٤١٠ ق). تفسیر فرات کوفی. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
فیرلین، بروج. (٢٠٠٤ م). القاموس الموسوعی للعهدین. مكتبة دار الكلمة.
فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی. (١٤١٥ ق). تفسیر الصافی. مكتبة الصدر.
شرف الدین، جعفر. (١٤٢٠ ق). الموسوعة القرآنیة. دارالتقريب.
کمال الدین، حازم. (٢٠٠٨ م). معجم مفردات مشترک سامی. مكتبة الآداب.
مطرزی، ناصر بن عبدالسید. (١٩٧٩ م). المغرب فی ترتیب المعرب. مكتبي اسامة بن زيد.

Griffith, Sidney. (2011). Al-Naṣārā in the Qur'ān: A Hermeneutical Reflection; in Gabriel Said Reynolds (ed.), New Perspective on the Qur'ān: The Qur'ān in Its Historical Context 2 ed. Gabriel Said Reynolds. Routledge. 301-322.